

VERMEER EN REMBRANDT

Het mansportret en de Emmaüsgangers.
In het museum Boymans.

DE VERRASSENDE VONDST VAN DR. BREDIUS

Moest ik schrijven Rembrandt en Vermeer? Moest, ware het enkel uit traditionele eerbiediging van Rembrandt als aan alle tijdgenooten-schilders superieur, deze het eerst zijn genoemd? Met een wedervraag kan men de vragen beantwoorden. Vergelijking van twee zoo ongelijkssoortige, zoozeer in karakter verschillende werken als die onlangs voor het Museum Boymans zijn verworven, lijkt niet mogelijk. Doch wanneer men zich Rembrandt's erkende werken in rangorde naar belangrijkheid dacht, zou aan „Man met roode muts“ (vroeger hier reeds bij herhaling besproken en gereproduceerd) een even voorname plaats toekomen, als aan „De Emmaüsgangers“ in het oeuvre van Vermeer?

Over een dag of vijf zal men, zoo men dit wenscht, zich er rekenschap van kunnen geven. Van de tentoonstelling „Meesterwerken uit vier eeuwen“, die Zaterdag a.s. in Boymans wordt geopend, zullen beide doeken deel uitmaken. Zoals men in het ochtendblad van Zondag heeft gelezen, hebben genoodigden Zaterdagmiddag j.l. het voorrecht gehad, de twee schilderijen reeds te mogen aanschouwen. Waarschijnlijk hadden de meesten van hen Rembrandt al eerder gezien. Behalve in 1935 te Amsterdam, toen zij nog eigendom was van lord Duveen of Millbank te New York, heeft men deze schilderij in Juli '37 te Pieren, in den kunsthandel Katz en denzelfden zomer voor het eerst in Rotterdams museum kunnen bewonderen. „Zelden zijn inhuligheid, verdorven listigheid, verachtelijke sluwheid zoo meedoogenloos scherp gekarakteriseerd“, is naar aanleiding van de laatste bedoelde tentoonstelling destijds geschreven. Natuurlijk werd ook van zuiver schilderij-kunstige eigenschappen melding gemaakt, zooals de werking van licht en schaduw, „middel van vormbouw en psychische uitdrukking beide“. Echter „geen beraden, rustig uitgesproken woord van tegenweer, eerder een heftige schreeuw van afschuw, evenwel niet minder beheerscht in klank en uitdrukkingskracht“. Hoe onderscheidt zich van deze betoemde hartstochtelijkheid de diepe en ruime, door wijding veredelde rust der Vermeer!

DR. A. BREDIUS.
(Naar een tekening van Jan Boon.)

Wonderlijk als het doek zelf, zij het op andere wijze of in verschillenden zin, is de historie dezer schilderij. Hoewel men heeft kunnen nagaan, dat ze zich een halve eeuw geleden nog in het Westland bevond, was zij ook in de literatuur geheel onbekend. Waarvan men nog steeds geen zekerheid heeft, dat is de tijd van ontstaan. Heeft de meester van Delft haar in zijn vroege tijd geschilderd, toen hij immers wel meer een bijbelsch motief (ook wel eens een mythologisch) ter behandeling koos? Het is niet waarschijnlijk. Niets in dit werk herinnert ons aan de Utrechtsche School of, direct, aan Caravaggio; er is geen enkele verwantschap met de „Diana“ in het Mauritshuis en met de „Christus in het huis van Martha en Maria“ in de National Gallery of Scotland te Edinburgh heeft „De Emmaüsgangers“ slechts de bron van het gegeven, den bijbel gemeen.

En waarom zou Johannes Vermeer enkel in de eerste periode aandacht voor bijbelsche onderwerpen hebben gehad? Waarom moest ongelooftbaar zijn, dat hij in wat latere tijd, al ware het slechts voor eens, opnieuw zich tot den bijbel heeft gewend? Is niet juist aannemelijk, dat de meester, tot rijpheid gekomen, zoo een motief nog eens heeft opgevat om het nu anders te verwerken, niet in den geest der Barok, pathetisch, maar ook niet realistisch in den engen zin, veeleer van binnen uit?

Nadat de schilderij, waarvan men het bestaan niet kende, verleden jaar was ontdekt, is de veronderstelling uitgesproken, dat dr. Bredius niet veel moeite kon hebben gehad met de identificering: het doek is immers voluit gesigneerd. Gelukkig heeft de kunsthistoricus-expert, minder naïef, zijn vaststelling van de identiteit geenszins uitsluitend en misschien niet eens in het bijzonder op de signatuur gegrond. Uit het laatste nummer van Oud-Holland blijkt, dat hij eerder aandacht heeft geschonken aan details der schildering (pointillés in het brood, dat vóór den Christus op de tafel staat e.d.), welke even goed, maar men kan ook zeggen beter zijn dan een handtekening. Inderdaad..... doch wagen wij ons niet op het gladdes der expertise, waar zelfs zij, die ex officio een goede schaats behoorden te rijden, nog menigmaal komen te vallen. Volsta hier de verzekering, dat stellig voor dengeen, die zich in hoofdzaak op zijn gevoel en ervaring verlaat, de identificatie volkomen aannemelijk is. Maar voegen wij dan daar aan toe, dat „De Emmaüsgangers“ nochtans apart blijft van wat men wist van het werk van Vermeer vóór men deze schilderij mocht leeren kennen, dat het doek zich noch bij vroege werken aansluit, noch bij de latere past.

Waarom men het niet tot de vroege kan rekenen, is eigenlijk al gezegd. Dat het van de latere verschilt, niet in waarde, doch naar den aard, beseft men wanneer men gewaard wordt, dat hier niet — als in die andere — een realiteit is veredeld, maar een droombeeld gerealiseerd.

Misschien moet men het toch nog anders zeggen. Want wel heeft de schilder het visionaire beeld veraanschouwelijkt, doch het tot realiteit gemaakt heeft hij eigenlijk niet. Verbeelding is het gebleven.

Dit moet het zijn, wat de gewaarwording, die er van uitgaat, zoo indringend maakt. Men kan zich rekenschap geven van de kleurstelling: het doorgloeiende geel van het kleed

van den Emmaüsganger rechts, tegenover het overschaduwde muisgrijs van dat van dien ter linkerzijde, het diepe blauw van Christus' sober gewaad en het bescheiden accent van het warme rood over de borst der dienstmaagd, samengevat in het zachte en heldere licht, dat van den linkerkant naar binnen vloeit. Men kan trachten na te gaan hoe uit dit alles de werking ontstaat van een stillen, als beschroomden, als uit een verte opschijnenden glans, die onwettelijk, niet onwezenlijk is. Men kan onderscheiden, analyseeren, pogen door redeneering tot begrip te komen, maar blijft voortdurend zich bewust van de aanwezigheid van iets, dat wegwijkt voor het beraad en zich niet door verstand laat verklaren.

Anders dan vroeger wel het geval is geweest (bijv. bij de inrichting van de tentoonstelling van Jeroen Bosch, toen men vooraf precies kon weten wat daar zou komen te zien) blijkt de directeur van Boymans, nu hij de expositie „Meesterwerken uit vier eeuwen“ inricht, zuinig op zijn berichten. Bereidt hij wellicht verrassingen voor? Mocht een er van zijn, dat men gelegenheid vond deze „Emmaüsgangers“ te vergelijken met die van Rembrandt, nagenoeg overeenkomstig in opstelling van de figuren en ook in ander opzicht verwant, welke zich in het Louvre bevindt. P. K.—n.

THEATER DER PROMINENTEN

„Reise um die Welt“ in Lutine Palace.

Men schrijft ons uit Scheveningen:

Het Theater der Prominenten bracht gisteravond zijn tweede cabaret-revue in dit seizoen. Het Lutine Palace was zeer goed bezet, waaruit men de conclusie mag trekken, dat het publiek zeer spoedig den smaak voor deze speciale kunst te pakken heeft gekregen. Nu is het een feit, dat de conférencier Franz Engel de gerechten van den gevarieerden schotel „kleinkunst“ bijzonder smakelijk weet op te dienen en Siegfried Arno niet alleen een voortreffelijk acteur, maar ook een fijnzinnige komiek is, dien men in deze tweede revue veel meer plaats heeft ingeruimd. Hortense Raky weet gevoelig en ietwat sentimenteel liedje voor te dragen. Het veelzijdige talent van Franz Engel bleek o.a. uit de „Reportage in een radio-studio“, waarmee men zich kostelijk heeft geamuseerd. Maar ook Trude Berliner heeft meer pijn op haar boeg. „Zooals zij de mannen ziet“, was niet alleen raak van tekst, maar ook van uitbeelding.

Aardig was Clare Elselmeyer als jazz-dirigente en daarbij heeft men tevens extra kunnen genieten van het samenspel van Willy Rosen en Erich Ziegler.

CABARET „DE ONWIJZE KATER“

In het Centraal Theater.

Ingaande 24 Juni a.s. zal het Centraal Theater, Amstelstraat, gedurende de zomermaanden worden bespeeld door het Cabaret „De Onwijze Kater“, onder leiding van Cor Hermus. Het eerste programma, dat tot titel draagt: „Wat doen we vanavond...?“, is samengesteld door de auteurs Curt Bry, Cor Hermus, Const. van Kerckhoven en Hans Nesna.

Extra geëngageerd is de bekende chansoniëre Dora Gerson, die een geheel nieuw repertoire van Curt Bry e.a. ten gehore zal brengen. Verder zullen medewerken: Cor Hermus, Mien en Constant van Kerckhoven, Peronne Hosang, Hélène Pimentel, Jan Retel en de dansgroep „The Dancing Four“.

De special door Curt Bry gecomponeerde muziek zal aan den vleugel worden uitgevoerd door Herman Kruyt, terwijl de decoratiën, naar ontwerpen van Wladimir Biëlkine, op eigen ateliers van het Centraal Theater worden vervaardigd onder leiding van M. Nauta.

WERKEN VAN DIRK LANGENDIJK

Mr. B. van 't Hoff, archivaris van Deventer en bibliothecaris van de Athenaeumbibliotheek, heeft in het gebouw dier bibliotheek een tentoonstelling bijeengebracht van aquarellen, etsen en gravures door Dirk Langendijk, den Rotterdamschen schilder (1748—1805) die voornamelijk militaire tafereelen schilderde en teekende. Bij dit werk is een reeks van oorspronkelijke prenten, betrekking hebbende op den inval van Russen en Engelsen in Noord-Holland in 1799.

Voorts zijn er van Jan Antonie Langendijk (1780—1818), zoon van Dirk en evenals zijn vader schilder van militaire tafereelen, zeer fraai geschilderde aquarellen van uniformen van lijfwachten van onderscheiden Europeesche vorsten omstreeks 1800.

De geheele verzameling van meerendeels niet gereproduceerde, oorspronkelijke afbeeldingen van hoge kunstwaarde behoort tot de particuliere collectie van dr. J. van der Hoeven te Eefde, die deze verzameling voor de tentoonstelling afstond.

REMBRANDT: MAN MET ROODE MUTS.

(Museum Boymans.)

HEDENDAAGSCHE MUZIEK TE LONDEN

Eerste kamermuziekuitvoering. — Een zeer lang programma en een slaapverwekkende atmosfeer. — Twee werken, die bijzondere aandacht vragen. — Modern nog niet actueel.

HET INTERNATIONALE MUZIEKFEEST

(Van onzen muziekredacteur.)

Londen, 18 Juni.

De eerste kamermuziekuitvoering, hedenmiddag in de Grotian Hall, was lang, heel lang. Zij duurde, op een kwartier na, precies drie uur. Nu moet hij, die op het stuk van muziekfeesten enige ervaring heeft, wel weten, dat dit nu eenmaal zoo behoort, althans onvermijdelijk schijnt, maar tusschen weten en ondervinden is toch altijd een verschil. Hier kwam er nog bij, dat alle mogelijke omstandigheden er nog aan meewerkten, dat gevoel van lengte extra te accentueeren. In de eerste plaats de allesbehalve ideale samenstelling van het programma; bovendien had men de programma's der twee kamermuziekuitvoeringen onderling nog moeten veranderen. Met het gevolg, dat bij de zeven nummers drie strijkkwartetten waren. Verder was het een kamermuziekmiddag met de op zichzelf al slaapverwekkende atmosfeer van valsech licht. En dan was het in de Grotian Hall warm, broei-broei-warm. Hetgeen evenmin bevorderlijk is voor de ontvankelijkheid.

Nu kan men zich ongetwijfeld muziek voorstellen, die het gehoor zoo niet geheel dan toch grotendeels over zulke inconvenienten heen helpt. Maar die muziek was vanmiddag slechts zeer sporadisch aanwezig. Zeker niet in een kwintet voor fluit, klarinet, viool, altviool en violoncel van den Deen Franz Syberg, die met veel vaardigheid en kennis van zaken lineair contrapunt pleegt, maar met een zwaarwichtigheid, waarin men geen spoor van plezier in musiceren kan ontdekken. Even zwaarwichtig, zij het dan in anderen zin, is een Strijkkwartet van den Duitser Karl Amadeus Hartmann, en als er wat pit in komt, moet men onmiddellijk aan Bartók denken. Maar de tweede voor „nomen“ van den componist is hier geen omen. De kroon van nietszeggende breedsprakigheid spande inmiddels wel een strijkkwartet van den Oostenrijker Karol Rathaus, die ons beroepsgeduld op een zeer zware proef stelde.

Jammer genoeg kwam een strijkkwartet van den Tsjech Viktor Ullmann wat laat op dezen middag: als zesde nummer, op een tijdstip, dat men zich langzamerhand wat murw gevoelde. Anderzijds is onder zulke omstandigheden het gevaar van een relatieven indruk niet denkbeeldig, doch in elk geval kreeg men even de impressie van een verfrissing, van een op-

veering onder den invloed van een persoonlijk talent, van een aangeboren musicerbegaafdheid. De thematische grondslag van Ullmanns kwartet is wel heel nauw verwant met een thema uit Beethovens „Grosse Fuge“, doch dat doet hier ten slotte minder ter zake, omdat de verwerking er van iets heel eigens heeft. Piep-jong is Ullmann niet meer — hij werd geboren in 1898 — doch de — overigens zeer summere — opsomming van zijn oeuvre in het programma doet vermoeden, dat dit oeuvre reeds vrij omvangrijk is, en het zou de moeite waard lijken, wat meer aandacht aan hem te schenken.

En een andere componist, van wien men althans in Nederland nog nooit heeft gehoord, doch die mede verantwoordelijk was voor een frissche noot op dezen drukkenden middag, was de Engelschman Alan Rawsthorne, van wien twee — tusschen haakjes zeer voortreffelijke — violisten, de dames Kathleen Washbourne en Jessie Hinchcliffe, een „Hema con Variazione“ voor twee violen speelden: prettige muziek, niet gewichtig, maar uitnemend geschreven; de componist heeft alle mogelijke profijt getrokken van de capaciteiten van het instrument, dat hij blijkbaar door en door kent; de variaties klinken goed, hebben elk voor zich een eigen karakter, het geheel loopt vlot en is bezielend van een echten musicerlust, zoodat men zich geboeid gevoelt. Het verdient aanbeveling, ook dezen naam te onthouden.

Dat intusschen alle moderne muziek nog niet actueel is, heeft men kunnen ondervinden door een sonate voor viool en piano van den Amerikaan-geworden Duitser Werner Josten en een piano-kwintet van den Cubaan Nin-Culmell. Jostens sonate komt eigenlijk niet veel verder dan Brahms, Nin-Culmells muziek is van een allure, die wij van Fauré al lang en dan veel beter kennen. De muziek van Josten lijkt een geval van vroegtijdig gestaakte ontwikkeling en men vraagt zich af, hoe dit werk, dat overigens ook weinig belangrijk is, in de zee van de internationale jury heeft kunnen achterblijven. De muziek van Nin-Culmell daarentegen zou een geval van onrijpheid kunnen wezen, al is deze componist (geboren in 1908) de eerste jeugd reeds gepasseerd. Doch in zoo'n geval kan men uit een enkel werk nog geen diepere conclusies trekken.

Ook dit tweede concert leverde dus geen bijster rijken oogst. Laten wij hopen, dat er in de programma's op den duur een climax blijkt te zitten. Maar dien zullen wij dan ook wel verdienen!

H. R.

BELANGRIJKE VEILING TE LONDEN

Een der belangrijkste veilingen van dezen zomer te Londen wordt deze week gehouden, als de groote verzameling kunstschaten van wijlen Mortimer Schiff uit New York onder den hamer komt. Dat zal gebeuren op a.s. Woensdag, Donderdag, Vrijdag en volgende week Maandag. De collectie omvat een groote menigte kostbare schilderijen, antiquiteiten, tapijten, beeldhouwwerken en andere kunstvoorwerpen.

KONIJNENBURGS „TRIOMF VAN ST. THOMAS VAN AQUINO“

Zondag 3 Juli a.s. zal de schildering van W. van Konijnenburg „De triomf van St. Thomas van Aquino“ in de Dominicaerkerk te Zwolle worden onthuld.

De plechtigheid begint te tien uur met een hoogmis, waarna prof. dr. B. H. Molkenboer een feestrede houdt. Vervolgens zal de schildering worden onthuld.

TWEDE CONCERT ZOMERCYCLUS CONCERTGEBOUW.

Op het tweede concert van den Zomercyclus, dat Donderdag 23 Juni a.s. plaats vindt, zal onder leiding van Eduard van Belnum de eerste uitvoering in Amsterdam gegeven worden van het pianoconcert van Hans Henkemans. Dit werk werd bekroond door het Genootschap van Nederlandsche Componisten. De solopartij zal vertolkt worden door George van Renesse, die tevens het pianoconcert van Schumann zal spelen.

JOHANNES VERMEER: CHRISTUS EN DE EMMAÜSGANGERS.

(Museum Boymans.)